

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2021. – Т. 43. – С. 179-193
DOI: 10.31861/mhpi2021.43.179-193

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2021. – Volume. 43. – pp. 179-193
DOI: 10.31861/mhpi2021.43.179-193

УДК 329(4):328.122.019

© Наталія Ротар¹

Формування політики захисту електоральної моделі політичної участі від дезінформаційних впливів (на прикладі політики Європейського Союзу)

У статті здійснено комплексне дослідження особливостей формування політики захисту електоральної моделі політичної участі від дезінформаційних впливів в Європейському Союзі. Встановлено, що її зміст визначається синтезом трьох складових: інформаційної, інституційної та безпекової. Ефективність вироблення політики протидії дезінформації забезпечується її демократичною процедурою, яка передбачала залучення експертного середовища, проведення широких публічних консультацій та соціологічного опитування в країнах-членах ЄС. Доведено, що інструменти та види поширення дезінформації, які використовуються третіми сторонами визначили необхідність законодавчого регулювання процесу виявлення та видалення дезінформаційного вмісту повідомлень в соціальних мережах та мережі Інтернет; вироблення моделі скоординованих дій на рівні ЄС щодо боротьби з гібридними загрозами; визначення характеру та рівня залежності ЄС від іноземних технологій у ланцюгах критичної інфраструктури; означення шляхів посилення внутрішньої безпеки на рівні інституцій ЄС; розробки системи інструментів протидії дезінформаційним кампаніям з боку третіх країн та європейських суб'єктів й інституцій, які створюються для впливу на громадську думку громадян країн-членів ЄС. Обґрунтовано, що одним з результатів вироблення політики протидії дезінформації є чітке означення невіршеної проблеми, на яку мають бути спрямовані політичні та дискурсивні практики – приховане іноземне фінансування політичної діяльності в ЄС, яке спотворює демократичні смисли електоральної участі громадян країн-членів.

Ключові слова: політична участь, електоральна модель політичної участі, Європейський Союз, дезінформація, політика протидії дезінформації.

Formation of a Policy for Protecting the Electoral Model of Political Participation Against Disinformation Influence (On the Example of the Policy of the European Union)

The article provides a comprehensive study of the peculiarities of policy formation to protect the electoral model of political participation from disinformation in the European Union. It is established that its content is determined by the synthesis of three components: (1) information, which combines the functioning of a transparent and accountable online ecosystem, development of education and media literacy, support for quality journalism as a source of formation/renewal/ transformation of motivation of citizens; (2) institutional – security of electoral processes and stable functioning of the institution of elections as a space for the implementation of electoral choice of citizens of EU member states; (3) security – counteracting internal and external threats of disinformation, which distort the electoral choice, by means of strategic communications. The effectiveness of anti-disinformation policy is ensured by its democratic procedure, which involved the involvement of experts (HLEG), broad public consultations on the impact of disinformation on the nature of political processes and opinion polls in EU member states.

It has been proven that the tools and types of disinformation dissemination used by third parties have identified the need for legislative regulation of the process of identifying and removing disinformation content of messages on social networks and the Internet; developing a model of coordinated action at EU level to combat hybrid threats; determining the nature and level of EU dependence on

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: n.rotar@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-6430-3460>.

foreign technologies in critical infrastructure chains; identifying ways to strengthen internal security at the level of EU institutions; development of a system of tools to counter disinformation campaigns by third countries, which are created to influence the public opinion of citizens of EU member states.

It is justified that one of the results of the development of anti-disinformation policy is a clear definition of the unresolved problem to which the political and discursive practices of the political elite should be directed – it is hidden foreign funding of political activities in the EU.

Keywords: political participation, electoral model of political participation, European Union, disinformation, policy of counteraction of disinformation.

Постановка проблеми. У 2014 р. Світовий економічний форум означив поширення дезінформації в Інтернеті як одну з десяти тенденцій розвитку сучасного світу². Невдовзі, дезінформація була визнана головним викликом сьогодення для об'єднаної Європи, європейської демократії та європейських цінностей³. Європейські демократії, поміж іншого, функціонують та відтворюються на принципах публічних дебатів, через систему яких поінформовані громадяни беруть участь у політичному процесі, зокрема, й у форматі електоральної моделі. Важливою частиною публічних дебатів та процесу формування волі виборців, яка виражається за допомогою вільних та чесних виборів, є система вільних та незалежних ЗМІ, що означається Європейською Комісією як одна з основ європейської демократії⁴.

Діяльність традиційних європейських ЗМІ регламентується широким колом норм щодо неупередженості, плюралізму, культурного розмаїття, шкідливого вмісту, реклами та оплачених матеріалів, що пов'язано з тривалістю та тяглістю функціонування даного механізму суспільно-політичної комунікації. Інтернет-ЗМІ та соціальні мережі, на рівні яких циркулюють суттєво більші обсяги інформації, не тільки спростили доступ громадян до новин, але й змінили характер споживання новинної інформації. Саме інформаційний та мережевий простір Інтернету, надаючи можливість зробити демократичні процеси більш всеохоплюючими, створив небезпеки та ризики масштабного й надшвидкого поширення дезінформації, яка послуговуючись персоналізованим маркуванням інтересів, виробляє індивідуалізовані дезінформаційні програми та зрештою викривлює сутність моделі електорального вибору країн-членів ЄС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасній політичній науці проблема поширення дезінформації та її політичних наслідків є актуальною та перебуває в фокусі дослідницького інтересу багатьох науковців. Його формування розгортається через позиціонування комунікаційних процесів у сфері політики як одного з невід'ємних аспектів влади (М. Кастельс⁵, Н. Хомскі⁶). Науковці досліджують процес та результати впливу дезінформації на зміну політичних пріоритетів громадян з позицій теорії альтернативних фактів (Р. Кейс⁷, Н. Кук⁸), трансформації функцій журналістики (А. Філіпс⁹) та медіа (Я. Зелонка¹⁰), сутності фейків, які мають політичну природу та політичні наслідки, можуть не пов'язуватися з жодною політичною

² World Economic Forum (2014), Top 10 trends of 2014: 10. The Rapid Spread of Misinformation Online, URL: http://reports.weforum.org/outlook-14/top-ten-trends-category-page/10-the-rapid-spread-of-misinformation-online/?doing_wp_cron=1618740174.9971740245819091796875.

³ Eur-Lex (2018), Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Tackling Online Disinformation: a European Approach. COM/2018/236 final, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018D0236>.

⁴ European Commission (2016), Media Pluralism and Democracy: Outcomes of the 2016 Annual Colloquium on Fundamental Rights, URL: https://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-50/2016-fundamental-colloquium-conclusions_40602.pdf.

⁵ Castells M. (2009), *Communication Power*, Oxford University Press, Oxford.

⁶ Chomsky N. (2002), *Media Control*, Seven Stories Press, New York.

⁷ Keyes R. (2004), *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*, St. Martin's Press, New York.

⁸ Cooke N. A. (2017), Post-Truth, Truthiness, and Alternative Facts: Information Behavior and Critical Information Consumption for a New Age, *Library Quarterly: Information, Community, Policy*, Vol. 87(3), p. 211–221.

⁹ Phillips A. (2015), *Journalism in Context: Practice and Theory for the Digital Age*, Routledge, London.

¹⁰ Zielonka J. (2015), *Media and Politics in New Democracies: Europe in a Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford.

подією (Х. Елкотт¹¹, Д. Клейн¹², Д. Лейзер¹³). Аналіз останніх досліджень та публікацій довів, що одним з важливих результатів комплексного дослідження дезінформації як явища та процесу стало її означення як джерела ризиків для демократії. Проте, деталізація цих ризиків, а відтак і проблема вироблення загальноєвропейської політики протидії дезінформації, що порушує доброчесність виборів та електорального вибору ще не набула належної концептуалізації.

Відтак, **метою** даного дослідження є визначення особливостей формування політики захисту електоральної моделі політичної участі від дезінформаційних впливів в Європейському Союзі. Для досягнення мети, нами були визначені такі дослідницькі завдання: (1) визначити зміст політики протидії дезінформації в ЄС; (2) дослідити процедуру вироблення політики протидії дезінформації; (3) охарактеризувати інструменти та види поширення дезінформації; (4) означити нерозв'язані проблеми політики протидії дезінформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поширення дезінформації в країнах-членах ЄС, викривлюючи думку громадян, які є суб'єктами вироблення політики на національному та європейському рівнях, призводить до можливостей маніпулювання змістом політики, переважно в сферах національної безпеки, міграційних процесів, охорони здоров'я, наукової та освітньої політики. Близько 80 % європейців кілька разів на місяць і більше стикалися з інформацією, яку вони вважають неправдивою або такою, що вводить в оману, 85 % сприймають це як проблему для своєї країни. Зрештою, європейці стурбовані тим, що функціонування демократії в ЄС, насамперед, в частині голосування та виборів, перебуває під впливом зовнішніх дезінформаційних впливів та зазнає прямого втручання: 61 % європейців висловлюють занепокоєння, що в ЄС відбувається маніпулювання електоральним вибором за допомогою кібератак; 59 % стурбовані тим, що іноземні актори (насамперед, держави) впливають на процес виборів та їх результати; 67 % побоюються, що їх персональні дані, залишені в Інтернеті, можуть бути використані для спрямування політичної реклами¹⁴. Такі побоювання небезпідставні, адже тільки у 2019 р. кількість випадків дезінформації, віднесених до російських джерел і задокументованих Східною стратегічною комунікаційною групою, становила 998, що удвічі більше, ніж у 2018 р. (434 випадки)¹⁵. Домінуюча більшість з них зафіксована в Інтернет-просторі, який є основним джерелом новин для 57 % європейців.

Зважаючи на те, що дезінформація руйнує довіру до політичних інститутів демократії, перешкоджає громадянам у використанні створених нею можливостей впливати на політику відповідно до власних, а не нав'язаних переконань, спрямована на підтримку радикальних та екстремістських ідей та моделей політичної діяльності, починаючи з 2014 р., ЄС систематизував процес вироблення спільної політики протидії зовнішнім інформаційним впливам, метою яких є сфера політичних відносин. У березні 2015 р. Європейська Рада виступила з ініціативою розробки плану протидії російській дезінформаційній кампанії та створенню відповідних інституцій¹⁶ (наприклад, Оперативна робоча група зі стратегічних комунікацій, East Stratcom Task Force, ESTF¹⁷) та підтримала «Спільну декларацію про свободу вираження та «фейкові новини», дезінформацію та пропаганду»¹⁸, ініційовану низкою міжнародних організацій (ООН, ОБ-

¹¹ Allcott H., Gentzkow M. (2017), Social Media and Fake News in the 2016, *Election Journal of Economic Perspectives*, Vol.31(2), p. 211–236.

¹² Klein D., Wueller J. (2017), Fake News: A Legal Perspective, *Journal of Internet Law*, Vol. 20(10), p. 6–13.

¹³ Lazer D. M. J. et al. (2018), The science of fake news, *Science*, Vol. 359(6380), p. 1094–1096.

¹⁴ Eurobarometer (2018), Special Eurobarometer 477. First results. Democracy and elections. Fieldwork September 2018, URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2198>.

¹⁵ European Parliament 2019–2024 (2019), P9_TA(2019)0031 Foreign Electoral Interference and Disinformation in National and European Democratic Processes. European Parliament Resolution of 10 October 2019 on Foreign Electoral Interference and Disinformation in National and European Democratic Processes (2019/2810(RSP)), URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0031_EN.pdf.

¹⁶ European Council (2015), Brussels, 20 March 2015 (OR. en). EUCO 11/15. CO EUR 1 CONCL 1. Cover Note, URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/21888/european-council-conclusions-19-20-march-2015-en.pdf>.

¹⁷ EEAS10 (2021), Questions and Answers about the East StratCom Task Force, URL: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/questions-and-answers-about-the-east->

¹⁸ Joint Declaration on Freedom of Expression and “Fake News”, Disinformation and Propaganda. FOM.GAL/3/17 3 March 2017. Original: English, URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/8/302796.pdf>.

СЄ, ОАР, АКПЛН (АСНПР). У червні 2017 р. Європейський Парламент (далі – Європарламент), відповідною резолюцією зобов'язав Європейську Комісію «перевірити можливість законодавчого регулювання обмеження поширення недостовірної інформації»¹⁹, яка впливає на політичні процеси в ЄС та характер електоральної участі громадян країн-членів Об'єднання.

Через те, що площина виборчого процесу та правового регулювання електоральної участі належить до компетенції держав-членів ЄС, а дезінформація засобами мережі Інтернет має транскордонний вимір, Європейська Комісія (далі – Єврокомісія), наголосила на необхідності вироблення спільного європейського підходу для забезпечення ефективних та скоординованих дій захисту електорального вибору громадян та виборчих інституцій держав-членів. Для артикуляції усієї варіативності означеної проблеми, наприкінці 2017 р. Єврокомісія створила Групу експертів високого рівня з фейкових новин та дезінформації в Інтернеті (HLEG), ініціювала проведення широких публічних консультацій щодо впливу дезінформації на характер політичних процесів та соціологічного опитування засобами Євробарометру.

У своєму звіті від 12 березня 2018 р., адресованого Єврокомісії, експерти HLEG зауважили що, розгортаючи ініціативи протидії дезінформації, ЄС напередодні виборів до Європарламенту 2019 р. повинен виробити загальноєвропейські рішення у цій сфері, розробити конкретні пропозиції для громадян різних вікових груп, спрямовані на підвищення їх виборчої компетентності, запровадити програми підвищення медіаграмотності в умовах електорального процесу та підтримувати публічні дебати, що базуються на фактах та перевірених даних²⁰. Визначаючи зв'язок між електоральною моделлю політичної участі та циркуляцією дезінформації, експерти HLEG наголосили, що дезінформація підриває цілісність інституту виборів в ЄС на всіх його рівнях – локальному, національному та європейському. Під час виборів громадяни потребують точної інформації щодо застосування демократичного виборчого права, яка змістовно включає інформацію про: (1) інструментальні аспекти права обирати та бути обраним (реєстрація виборців, дата та місце голосування, безпека систем голосування, методи голосування); (2) кандидатів, які балотуються, та їхні програми; (3) хід голосування та його результати.

Публічні консультації щодо впливу поширення дезінформації через мережу Інтернет на соціально-політичні процеси в ЄС та вироблення інструментів протидії її деструктивному впливу відбувалися у період 13 листопада 2017 р. – 23 лютого 2018 р. Їх аудиторія сформувалася з громадян країн-членів ЄС, юридичних осіб (ЗМІ та медіа-холдинги), журналістів, чия професійна діяльність пов'язана з виробленням та поширенням новин в Інтернеті. В публічному обговоренні проблеми протидії дезінформації взяли участь 2986 суб'єктів, з яких 2784 – фізичні особи та 202 представляли інституції: 69 – медіа-організації, 51 – інститути громадянського суспільства, 16 – Інтернет-платформи, 6 – інші інституції. Найбільшу зацікавленість в предметі консультування виявили громадяни та інституції Бельгії, Франції, Італії, Іспанії, Німеччини та Великобританії²¹.

Усі учасники процесу консультування дійшли спільної позиції, що дезінформація у форматі новин викривлює бачення щодо політичних і електоральних процесів та політик ЄС, розширюючи коло небезпек і ризиків й поглиблюючи вже існуючі. Найкращим методом протидії поширенню дезінформації в Інтернеті була визнана перевірка фактів через незалежні новинні організації та інститути громадянського суспільства. Водночас, більшість громадян, що брали участь у консультуванні вважали, що платформи соціальних медіа не роблять достатньо для того, щоб перевірити факти перед тим, як поширювати їх засобами мережі Інтернет. На нашу думку, заслуговує на увагу той факт, що попри різні пропозиції з обмеження дезінформації, всі учасники процесу консультування наголосили на необхідності суворо дотримуватися основних права на свободу вираження думок і поглядів та гарантувати, що будь-який підхід протидії

¹⁹ European Parliament 2014–2019 (2017), P8_TA(2017)0272. Online platforms and the Digital Single Market European Parliament resolution of 15 June 2017 on online platforms and the digital single market (2016/2276(INI)), URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0272_EN.pdf?redirect.

²⁰ European Commission (2018), A multi-dimensional approach to disinformation Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation, URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>.

²¹ Shaping Europe's Digital Future (2018), Consultation Results. 26 April 2018. Synopsis Report of the Public Consultation on Fake News and Online Disinformation, URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/synopsis-report-public-consultation-fake-news-and-online-disinformation>.

фейковим новинам, не повинен сприяти прямій чи опосередкованій цензурі, особливо в сфері електорального процесу.

Важливим результатом публічних консультацій щодо впливу дезінформації на соціально-політичні процеси в ЄС стало сформоване розуміння процедури перевірки фактів як одного з базових способів протидії поширенню неправдивої інформації, який має низку функціональних обмежень. Остання вимагає доповнення процедури перевірки фактів іншими засобами, до яких були віднесені: стимулювання традиційної новинної журналістики; використання нових технологій штучного інтелекту та блокуючих ланцюгових технологій; підвищення рівня медіаграмотності усіх вікових груп²². Пошук адекватних процедур перевірки фактів відбувається в умовах глибокої трансформації медіа-сектору, однією з ознак якої є посилення медіативної ролі соціальних мереж та Інтернет-платформ, що негативно позначилося на журналістах та класичних ЗМІ, які намагаються адаптувати свої бізнес-моделі та віднайти нові способи монетизації вмісту: у 2010–2014 рр. загальний дохід видавців новин зменшився на 13,45 млрд євро, а цифрові доходи зросли на 3,98 млрд євро, тобто (втрати доходу склали 9,47 млрд євро (13 %) ²³, що призвело до ліквідації або скорочення багатьох редакційних команд²⁴. Проте, учасники публічних консультацій означили традиційну новинну журналістику як критично важливу для підтримки множинності позицій суспільно-політичного дискурсу та формування громадської думки. Хоча, традиційна новинна журналістика більшою мірою і пов'язується з друкованими ЗМІ, швидше була означена як модель поширення інформації, що має певну структуру та принципи функціонування. Таке розуміння сутності новинної журналістики особливо важливе в контексті того, що більшість Інтернет-платформ перебрали на себе функції традиційних ЗМІ, але не виробили чіткої редакційної політики щодо новин, надаючи перевагу кількості інформації, а не її якості.

Результати опитування громадської думки, проведене Євробарометром в усіх державах-членах ЄС у 2018 р., засвідчили, що: 73 % користувачів Інтернету стурбовані дезінформацією або недостовірною інформацією в Інтернеті в передвиборний період під час проведення місцевих, національних або виборів до інститутів ЄС (цей показник коливається від 84 % в Греції і Іспанії та 81 % в Ірландії до 56 % в Естонії, 57 % в Португалії та 60 % в Болгарії); 67 % висловили занепокоєння, що особисті дані, які вони залишають в Інтернеті, використовуються для націлювання політичної реклами, що не сприяє вільній та чесній конкуренції між політичними партіями; 55 % – стурбовані обмеженнями і цензурою політичних дебатів в соціальних мережах. Тут варто зазначити, що 32 % респондентів, які користуються Інтернетом, під час виборів стежать або беруть участь в обговоренні політичних проблем в онлайн та соціальних мережах, з них 7 % – активні учасники (висловлюють власну думку, читають та слухають), а 25 % – пасивні (читають та слухають), але більшість (59 %) не стежать за політичними онлайн-дебатами та не в них беруть в них участь. Основними причинами пасивної політичної суб'єктності в мережі Інтернет були означені такі переконання: це марно (34 %); відсутність довіри до соціальних мереж (28 %); активна участь не впливає на політику, тому є марною тратою часу (26 %). У шести країнах ЄС (Ірландія, Польща – по 58 %, Португалія – 57 %, Данія – 54 %, Бельгія – 53 %, Австрія – 49 %) більшість респондентів заявили, що задоволені європейською політикою протидії дезінформації в ЗМІ на рівні європейського об'єднання, але в Греції (29 %), Словенії (31 %) і Франції (32 %) близько третини не задоволені цим аспектом європейської демократії²⁵.

²² Shaping Europe's Digital Future (2018), op. cit.

²³ European Commission (2016), Brussels, 14.9.2016. SWD(2016) 301 final. PART 1/3. Accompanying the Document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on copyright in the Digital Single Market and Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying Down Rules on the Exercise of Copyright and Related Rights Applicable to Certain Online Transmissions of Broadcasting Organisations and Retransmissions of Television and Radio Programmes {COM (2016) 593} {COM (2016) 594} {SWD (2016) 302}, URL: http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=17211.

²⁴ European Commission (2016), Public Consultation on the Role of Publishers in the Copyright Value Chain and on the «Panorama Exception». Opening: 23 March 2016. Closing: 15 June 2016, URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/consultations/public-consultation-role-publishers-copyright-value-chain-and-panorama-exception>.

²⁵ Eurobarometer (2018), Special Eurobarometer 477. Report. Democracy and Elections. September 2018, URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2198>.

За результатами діяльності HLEG, широких публічних консультацій щодо впливу дезінформації на характер політичних процесів та опитування громадської думки, Єврокомісія сформулювала принципи та цілі, якими керуватиметься для підвищення рівня обізнаності громадськості щодо дезінформації та виробила відповідну систему заходів²⁶, у якій проблема забезпечення електоральної участі європейців набула інтегрального статусу.

По-перше, Єврокомісія дала чітке визначення дезінформації як «достовірно неправдивої або оманливої інформації, яка створюється, подається та поширюється з метою отримання економічної вигоди або навмисного обману громадськості, і може завдати шкоди суспільству»²⁷, що включає загрози демократичній політиці, демократичним процесам вироблення політики та суспільним благам. Поміж усіх напрямів дезінформаційних впливів, дезінформація, спрямована на вибори та електоральну модель політичної участі, разом із дезінформацією в сфері імміграційної політики, була визнана як така, що може заподіяти суспільної шкоди.

По-друге, Єврокомісія окреслила причини поширення дезінформації в ЄС, до яких були віднесені причини економічного, технологічного, політичного та ідеологічного характеру. Зважаючи на комплексну природу дезінформації, у довгостроковій перспективі боротьба з нею буде ефективною лише в разі, якщо супроводжуватиметься консолідованою політичною волею щодо підтримки цінностей та демократичної природи європейської політики, ядром якої є політична суб'єктність громадян.

По-третє, враховуючи складність питання та швидкі темпи поширення дезінформації в цифровому середовищі, Єврокомісія вважала, що принципи та цілі політики протидії дезінформації мають комплексний характер та та спрямовані на: (1) забезпечення прозорості походження інформації, способів її виробництва, фінансування, розповсюдження та спрямування з метою унеможливлення маніпулювання індивідуальною та масовою політичною свідомістю; (2) сприяння розмаїттю інформації задля забезпечення можливості громадянам приймати обґрунтовані рішення, засновані на критичному мисленні та принципах медіаграмотності; (3) підвищення довіри до інформації шляхом маркування її надійності та автентифікації джерел інформації; (4) залучення зацікавлених сторін та співпрацю органів влади, Інтернет-платформ, рекламодавців, журналістів та медіагруп.

По-четверте, Єврокомісія доповнила Загальний регламент про захист даних²⁸ в частині посилення захисту персональних даних користувачів онлайн-платформ, що почав діяти в ЄС з 25 травня 2018 р. Доповнення уточнили поняття згоди, визначили норми прозорості обробки даних та гармонізували умови, за яких персональні дані можуть бути предметом обміну («надалі оброблятися»).

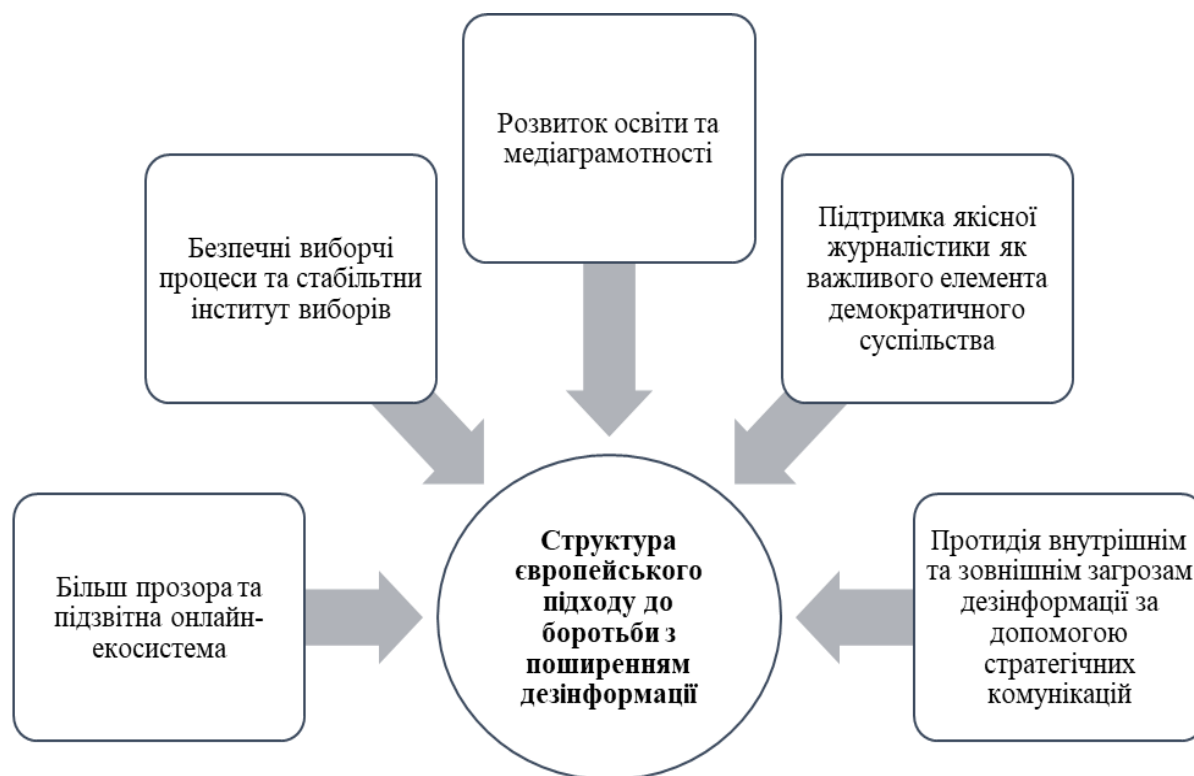
Сутність європейського підходу до боротьби з поширенням дезінформації в Інтернеті відображена у його структурі (Малюнок 1).

Аналіз даних, наведених на Малюнку 1 вказує на те, що визначена на офіційному рівні структура європейського підходу боротьби з поширенням дезінформації в Інтернеті зорієнтована на забезпечення: (1) функціонування прозорої та підзвітної онлайн-екосистеми, розвиток освіти та медіаграмотності, підтримки якісної журналістики як джерела формування/оновлення/трансформації мотивації електоральної участі громадян країн-членів ЄС; (2) безпеки виборчих процесів та стабільного функціонування інституту виборів як простору реалізації електорального вибору громадян країн-членів ЄС; (3) протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам дезінформації, що спотворюють та викривлюють електоральний вибір, засобами стратегічних комунікацій.

²⁶ European Commission (2018), Communication From the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Tackling Online Disinformation: a European Approach. Brussels, 26.4.2018. COM/2018/236 final, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0236&from=EN>

²⁷ Ibid.

²⁸ European Commission (2016), Regulation 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the Protection of Natural Persons with Regard to the Processing of Personal Data and on the Free Movement of Such Data, and Repealing Directive 95/46/EC, URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XC0417\(08\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XC0417(08)&from=EN).



Малюнок 1. Структура європейського підходу до боротьби з поширенням дезінформації в Інтернеті

Наприкінці 2019 р. на рівні ЄС офіційно було визнано, що державні та недержавні суб'єкти третіх країн (тих, які не належать до ЄС та не мають асоційованого членства) продовжують впливати на процес прийняття рішень в ЄС та державах-членах та чинити тиск на цінності, які закріплені у 2 статті Договору про утворення ЄС. Резолюція Європарламенту «Про зовнішнє втручання у вибори та дезінформацію у національних та європейських демократичних процесах»²⁹, ухвалена 10 жовтня 2019 р., чітко визначила основні форми зовнішнього впливу на електоральний вибір громадян країн-членів ЄС, до яких були віднесені: (1) дезінформаційні кампанії в соціальних мережах, метою яких є для формування громадської думки; (2) кібератаки, спрямовані на критичну інфраструктуру, пов'язану з організацією та управлінням виборів; (3) пряма та непряма фінансова підтримка суб'єктів політики і політичних акторів.

З метою вироблення ефективних механізмів протидії означеним формам зовнішнього впливу на електоральний вибір громадян країн-членів ЄС, рішенням Європарламенту від 18 червня 2020 р. був створений Спеціальний комітет з питань іноземного втручання у демократичні процеси в Європейському Союзі (INGE), включаючи дезінформацію³⁰, на який покладалося завдання виробити цілісний підхід до розгляду доказів іноземного втручання в політичні процеси, насамперед виборчі, і функціонування демократичних інститутів в ЄС та його державах-членах. Зауважимо, що відповідно до Регламенту Європарламенту (Ст. 207 «Спеціальні комітети»), в рамках даної інституції в будь-який час може бути створений спеціальний комітет,

²⁹ European Parliament 2019–2024 (2019), P9_TA(2019)0031 Foreign Electoral Interference and Disinformation in National and European Democratic Processes. European Parliament Resolution of 10 October 2019 on Foreign Electoral Interference and Disinformation in National and European Democratic Processes (2019/2810(RSP)), URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0031_EN.pdf.

³⁰ European Parliament 2019–2024 (2020), P9_TA(2020)0161 Setting up a Special Committee on Foreign Interference in all Democratic Processes in the European Union, Including Disinformation, and Defining Its Responsibilities, Numerical Strength and Term Of Office. European Parliament Decision of 18 June 2020 on Setting up a Special Committee on foreign interference in all democratic processes in the European Union, including disinformation, and defining its responsibilities, Numerical Strength and Term of Office (2020/2683(RSO)), URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0161_EN.pdf.

обов'язки, чисельність та термін повноважень якого визначаються одночасно з прийняттям рішення про створення. Термін повноважень спеціальних комітетів не може перевищувати 12 місяців, за винятком тих випадків, коли Парламент продовжує цей період своїм рішенням³¹. На підставі цього, до складу INGE увійшло 33 члени, а термін повноважень Спеціального комітету був визначений у 12 місяців, починаючи від дати його установчого засідання. 23 вересня 2020 р. відбулося перше (установче) засідання INGE, на якому головою комітету був обраний Рафаель Глюксман (Франція)³², який наголосив, що створення Спеціального комітету як інституційного механізму захисту європейської демократії та волевиявлення громадян держав-членів ЄС є «дуже чітким попереджувальним повідомленням до всіх іноземних держав, які намагаються втручатися в діяльність демократичних інститутів та демократичні процеси в ЄС та його державах-членах»³³.

Зважаючи на специфіку предмету діяльності INGE, рішенням про його створення встановлювалося, що тоді, коли робота Спеціального комітету передбачає заслуховування доказів конфіденційного характеру, свідчень, що стосуються персональних даних, або коли здійснюється обмін інформацією з органами влади щодо конфіденційної інформації, включаючи наукові дослідження, засідання проводяться за зачиненими дверима, а всі свідки та експерти мають право зробити заяву та давати покази на закритих засіданнях³⁴. Водночас, у протоколах засідань мають бути зафіксовані та оприлюднені прізвища всіх, хто був присутній та залучався до участі в роботі INGE.

Основними причинами створення INGE стало те, що всі зареєстровані випадки іноземного дезінформаційного втручання упродовж 2014–2020 рр.: (1) мали систематичний та системний характер; (2) були спрямовані на руйнування демократичних цінностей; (3) поєднувалися з економічним та військовим тиском, маючи на меті зашкодити європейській єдності; (4) фокусувалися на електоральних та виборчих процесах. Відповідно, INGE мав провести розслідування порушення виборчих правил, зокрема, положень щодо прозорості фінансування виборчих кампаній. Особливий наголос було зроблено на важливості вдосконалення політик країн-членів ЄС, що мають повноваження та здатні забезпечити суворі обмеження джерел фінансування сфери політики, адже іноземні суб'єкти втручання у виборчі та політичні процеси національного рівня використовують сукупність законних та незаконних способів обходу національного законодавства (позики в іноземних банках, комерційні угоди, нові технології, засновані на анонімності, Інтернет-реклама, сприяння фінансовій діяльності політичних партій).

На нашу думку, необхідність вироблення протидії зовнішньому втручання у виборчі процеси, яке спотворює електоральний вибір громадян країн-членів ЄС, зумовила й інші завдання INGE, поміж яких найважливішими стали: визначення сфер, які потребують законодавчого регулювання щодо виявлення та видалення дезінформаційного вмісту повідомлень в соціальних мережах та мережі Інтернет; вироблення моделі скоординованих дій на рівні ЄС щодо боротьби з гібридними загрозами (кібератаки на військові та невійськові цілі, кібершпиунство, операції з витоків, спрямовані на законодавців, державних службовців, журналістів, політичні партії та кандидатів); визначення характеру та рівня залежності ЄС від іноземних технологій у ланцюгах критичної інфраструктури, включаючи Інтернет-інфраструктуру; означення шляхів посилення внутрішньої безпеки на рівні інституцій ЄС; розробка системи інструментів протидії дезінформаційним кампаніям з боку третіх країн та європейських суб'єктів й інституцій, які створюються для впливу на громадську думку громадян країн-членів ЄС³⁵.

Характеризуючи особливості дезінформації як механізму зовнішнього втручання в європейську демократію, членкиня INGE Сандра Калніете, в грудні 2020 р. звернула увагу на те, що

³¹ European Parliament 2019–2024 (2020), Rules of Procedure. 9th Parliamentary Term. June 2020, URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-9-2020-06-30_EN.pdf.

³² European Parliament (2020), Committees. Special Committee on Foreign Interference in All Democratic Processes in the European Union, Including Disinformation. INGE(2020)0923_1. Draft Agenda. Meeting Wednesday 23 September 2020, 14.00–18.00 (constitutive meeting) Brussels, Room: Paul-Henri Spaak (3C050), URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/INGE/DV/2020/09-23/1213785EN.pdf.

³³ Ibid.

³⁴ European Parliament 2019–2024 (2020), P9_TA(2020)0161 Setting up a Special Committee ...

³⁵ Ibid.

досить складно «довести, як саме іноземні актори намагаються втручатися в нашу демократію та демократичні процеси»³⁶, адже причин для такого втручання може бути декілька, зокрема отримати геополітичні переваги, вигоди в економічній сфері або перетворити ЄС на політичного союзника. Але найбільш небезпечною для європейської демократії є мотивація авторитарних політичних режимів, які прагнуть зобразити відкриті демократичні системи як гірший варіант суспільного розвитку, ніж авторитарні системи, або навіть розмити відмінності між цими двома типами політичних систем. Китай, Росія та Іран були марковані як «державні суб'єкти, що були особливо активними» в сфері дезінформації. Маючи різні цілі, стратегії, тактики та засоби для цього, їх спільною метою є послаблення, руйнування чи дискредитація ЄС. Спільним для Китаю, Росії та Ірану є застосування інструментів дезінформаційного втручання в масову політичну свідомість громадян країн-членів ЄС.

Відповідно, С. Калнієте вказує на три проблеми, які необхідно вирішити ЄС для забезпечення вільної та демократичної за характером політичної участі: забезпечення якісної журналістики, формування медіаграмотності та критичного мислення, контроль за фінансуванням політичних акторів ЄС³⁷. Перманентне відтворення означених проблем в різний спосіб знижує рівень довіри до європейської демократії, оскільки факти дезінформаційного втручання віддаляють громадян від визнання й усвідомлення того, що вони можуть використовувати всі форми політичної участі поза механізмами примусової мобілізації, до яких належать і дезінформаційні компанії.

Однією з передумов поширення дезінформації в країнах ЄС, члени INGE називають те, що «одні з найкращих ліків проти дезінформації, журналістика, переживають глибоку кризу. ЗМІ страждають від суттєвого фінансового навантаження, оскільки їх читачі, глядачі та слухачі все менше і менше мотивовані платити за журналістський контент, а більшість доходів від реклами отримують соціальні мережі»³⁸. Державна економічна підтримка журналістів є надто делікатним питанням, порівняно з допомогою, яку може надати та надає ЄС фермерам чи кінематографістам. Адже ані журналісти, ані уряди держав-членів ЄС чи Єврокомісія не можуть дозволити собі дії, які б загрожували незалежності ЗМІ. Тому ЄС фінансує не підтримку журналістів та журналістики як таких, а спрямовує 4175 млн. євро на підтримку свободи ЗМІ та журналістських розслідувань³⁹.

Криза ЗМІ та якісного новинного контенту підсилюється інформаційним перенавантаженням громадян, коли «швидке чорно-біле повідомлення, навіть оманливе, простіше сприйняти зайнятим людям, особливо, якщо воно підтверджує їх особисті переваги або поширюється через канали, які видаються надійними»⁴⁰. Отже, проблема медіаграмотності, особливо тих, хто не навчається, є залежною від проблеми якісної новинної журналістики. Тож одним із завдань інституцій ЄС є вироблення політики поширення неупередженої інформації засобами Інтернет-журналістики. Варто виходити з того, що соціальні мережі перетворилися на домінуючу арену суспільного життя та політичних дискусій в усіх країнах ЄС. Для багатьох громадян саме вони є головним джерелом новин та «достовірної інформації», що впливають на форми і моделі політичної участі та визначають електоральний вибір. На нашу думку, соціальні мережі мають дотримуватися європейських стандартів відповідальності перед суспільством щодо наслідків

³⁶ European Parliament 2019–2024 (2020), 17.12.2020. Working Document on the State of the Foreign Interference in the European Union, Including Disinformation Special Committee on Foreign Interference in all Democratic Processes in the European Union, Including Disinformation Rapporteur: Sandra Kalniete, URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/INGE/DT/2021/01-11/1220809EN.pdf.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

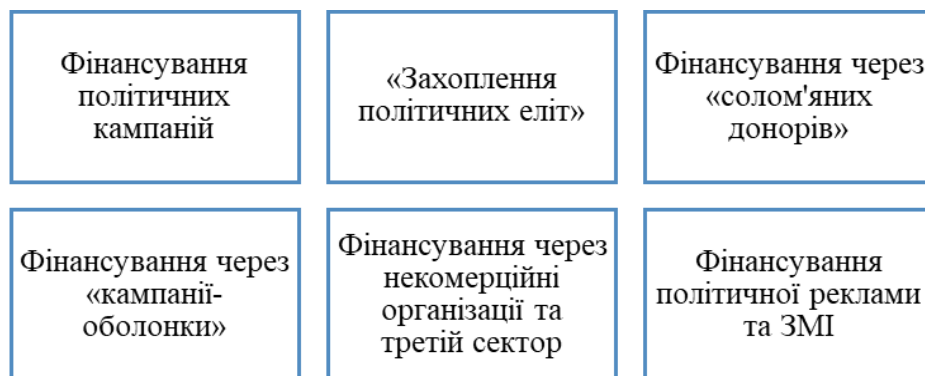
³⁹ European Parliament 2019–2024 (2019), P9_TA(2019)0031 Foreign Electoral Interference and Disinformation in National and European Democratic Processes. European Parliament Resolution of 10 October 2019 on Foreign Electoral Interference and Disinformation in National and European Democratic Processes (2019/2810(RSP)), URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0031_EN.pdf.

⁴⁰ European Parliament 2019–2024 (2020), Special Committee on Foreign Interference in all Democratic Processes in the European Union, including Disinformation. 4.3.2021. Working Document on Covert Funding of Political Activities by Foreign Donors Special Committee on Foreign Interference in all Democratic Processes in the European Union, Including Disinformation Rapporteur: Sandra Kalniete, URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/INGE-DT-689654_EN.pdf.

функціонування їх алгоритмів конструювання публічних дебатів та надання пріоритетності для суперечливої інформації, що водночас посилює зацікавленість мережею та сприяє дезінформації. Означена проблема ставить перед ЄС завдання рухатись шляхом вироблення загальноєвропейського набору норм, які стверджуватимуть новинний та інформаційний простір Інтернету як вільного та безпечного місця для суспільно-політичного дискурсу.

Суттєвим чинником, що впливає на характер електоральної моделі політичної участі є приховане іноземне фінансування політичних партій країн-членів ЄС, що також позиціонується як інструмент дезінформації. Тільки у 2010–2020 рр. Росія, Китай та інші авторитарні режими спрямували понад 300 млн. дол. США у 33 країни з метою втручання в демократичні процеси. Загалом, експерти ЄС зафіксували близько 100 таких втручань, з яких 50 % стосуються дій Росії в Європі⁴¹. Крім того, американські та російські ультра-консерватори активно фінансують та координують європейські ультраправі рухи, які артикують ідеї ультраконсервативного порядку денного.

На рівні INGE у березні 2021 р. був вироблений документ «Про приховане фінансування політичної діяльності іноземними донорами», в основу якого лягли висновки експертів, виголошені під час слухань, організованих в рамках чергових засідань даного спеціального комітету упродовж 2020–2021 рр.⁴². Наголосимо, що виборче законодавство, зокрема і в частині фінансування політичної діяльності, є негармонізованим на рівні ЄС, що сприяє використанню непрозорих методів фінансування політичних акторів. На сьогодні заборона на пожертви політичним акторам від іноземних донорів офіційно визначена законодавством Австрії, Кіпру, Естонії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Греції, Мальти, Іспанії, Латвії та Італії, тоді як в Бельгії, Данії та Нідерландах таких законодавчих обмежень немає, а в інших країнах ЄС вони мають частковий характер⁴³. Не менш варіативно в ЄС вирішується питання про санкції у разі виявлення порушення виборчого законодавства. Найбільш небезпечними для електоральної участі були визнані види непрозорого фінансування політичної діяльності, наведені на Малюнку 2.



Малюнок 2. Види непрозорого фінансування політичної діяльності

Проаналізуємо та проілюструємо види непрозорого фінансування політичної діяльності, наведені на Малюнку 2, що сприяють поширенню дезінформації та викривлюють зміст електоральної політичної участі та безпосередньо пов'язані з іноземним втручанням в політичні процеси в ЄС і його країнах-членах:

— *Фінансування політичних кампаній* передбачає неприховані інвестиції в діяльність конкретних політичних сил. Приміром, у 2014 р. французька політична партія Національний Фронт

⁴¹ European Parliament 2019–2024 (2020), 17.12.2020. Working Document on the State ...

⁴² European Parliament 2019–2024 (2020), E-Meeting for Committees. INGE. Agenda: December 2, 2020, URL: <https://emeeting.europarl.europa.eu/emeeting/committee/en/agenda/202012/INGE>.

European Parliament 2019–2024 (2020), E-Meeting for Committees. INGE. Agenda: February 1, 2021, URL: https://emeeting.europarl.europa.eu/emeeting/committee/en/agenda/202102/INGE?meeting=INGE-2021-0201_1&session=02-01-16-15.

⁴³ Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs (2020), Institutions and Foreign Interferences, URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/655290/IPOL_STU\(2020\)655290_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/655290/IPOL_STU(2020)655290_EN.pdf).

(Front National) отримала від російських банків позику на загальну суму близько 11 млн. євро. У вересні 2017 р. у Франції був ухвалений закон⁴⁴, яким заборонялося отримання суб'єктами політики позик від закордонних інвесторів (донорів). Однак, ця позика не була погашена до сьогодні, тому може означатися як спрямоване фінансування політичної кампанії⁴⁵. Зауважимо, що на момент отримання позики політична партія Національний Фронт публічно підтримувала російські операції в Україні, зокрема нелегітимний референдум у Криму в березні 2014 р.

— «Захоплення політичних еліт» є таким видом непрозорого фінансування політичної діяльності, який формує відносини залежності між елітами країн-членів ЄС та іноземними донорами. Свого часу колишній прем'єр-міністр Німеччини Герхард Шредер та колишній прем'єр-міністр Фінляндії Пааво Ліппонен офіційно співпрацювали з російським Газпромом, який «захопив політичні еліти» з метою пришвидшення процесу подання заявки на Північний потік 1. Серед останніх подій (березень 2021 р.) варто згадати призначення колишнього Міністра закордонних справ Австрії Карін Кнайсль членом правління Роснефть.⁴⁶

— Фінансування через «солом'яних донорів» передбачає спрямоване фінансування політичної діяльності через підставних осіб, що виступають як жертводавці, з метою приховування реального іноземного джерела. Наприклад, напередодні виборів до Європарламенту у 2019 р. була здійснена спроба фінансування політичної діяльності італійської партії Lega російськими донорами. Планувалося, що гроші від продажу «солом'яному донору» 3 млн. тонн газу компанією ENI на суму 1,5 млрд. дол. США, будуть передані ним на підтримку Lega. Однак, наміри недобросовісної діяльності були викриті і план не був реалізований. В разі його реалізації Lega змогла би обійти визначений ліміт іноземного фінансування в розмірі 100 000 євро⁴⁷.

— Іноземне фінансування через «кампанії-оболонки» стало політичною практикою з формуванням та поширенням інструментів транснаціональної економіки. «Компанії-оболонки» не здійснюють господарської діяльності, ані на рівні материнських кампаній, ані на рівні дочірніх, оскільки метою їх створення є транспорт фінансових потоків в політику. Як приклад, США (материнська кампанія) та Великобританія (дочірня кампанія) за ініціативою ультраправої Britain First party створили Albion Company, через яку у 2016 р. «інвестували» в політичну діяльність британських ультраправих 200000 фунтів стерлінгів⁴⁸.

— Фінансування через некомерційні організації та третій сектор є привабливим інструментом підтримки дезінформаційних потоків через те, що їх фінансова діяльність мінімально регулюється в більшості країн-членів ЄС. Відповідно, некомерційні організації та третій сектор не зобов'язані називати прізвища (статус) своїх донорів, але мають право фінансувати політичні партії та кандидатів. Найбільш відомими прикладами стали, по-перше, діяльність посольства Російської Федерації в Латвії з формування пулу довірених громадських організацій, які функціонально пов'язані з політичними партіями; по-друге, створена російськими та американськими ультраправими консерваторами громадська організація CitizenGo, діяльність якої спрямована на поширення ультраправих ідей в суспільствах країн-членів ЄС (наприклад, CitizenGo надав суттєву підтримку політичній кампанії іспанської політичної партії Vox на виборах до Європар-

⁴⁴ Loi pour la confiance dans la vie politique, 15 September 2017 (2017), URL: https://www.lemonde.fr/politique/article/2017/08/09/les-projets-de-loi-sur-la-moralisation-de-la-vie-politique-definitivement-adoptes-par-le-parlement_5170678_823448.html.

⁴⁵ GMF (2020), Covert Foreign Money: Financial Loopholes Exploited by Authoritarians to Fund Political Interference in Democracies. August 18, 2020, URL: <https://www.gmfus.org/publications/covert-foreign-money-financial-loopholes-exploited-authoritarians-fund-political>.

⁴⁶ European Parliament 2019–2024 (2020), Special Committee on Foreign Interference in all Democratic Processes in the European Union, including Disinformation. 4.3.2021. Working Document on Covert Funding of Political Activities by Foreign Donors Special Committee on Foreign Interference in all Democratic Processes in the European Union, Including Disinformation Rapporteur: Sandra Kalniete. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/INGE-DT-689654_EN.pdf.

⁴⁷ Nardelli A. (2019), Revealed: The Explosive Secret Recording That Shows How Russia Tried To Funnel Millions To The “European Trump”, URL: <https://www.buzzfeednews.com/article/albertnardelli/salvini-russia-oil-deal-secret-recording?origin=web-hf>.

⁴⁸ Revealed: How Britain First Disguised the Source of a £200,000 Donation (2019), URL: <https://www.vice.com/en/article/43jzbp/britain-first-donations-shell-company-investigation>.

ламенту у 2019 р.).

— Фінансування політичної реклами належить до таких видів непрозорої підтримки політичної діяльності, яке не регулюється правилами про обмеження іноземного фінансування, насамперед, щодо необхідності розкриття інформації, які поширюються на рекламу, поширювану засобами телебачення, радіо та друкованими ЗМІ. Станом на квітень 2021 р., тільки в трьох державах-членах ЄС (Польща, Румунія, Угорщина)⁴⁹ політична Інтернет-реклама регулюється національним виборчим законодавством. Відповідно, виборчі та електоральні процеси в політичному просторі ЄС, в частині передвиборчої агітації, відбуваються у фактичному регуляторному вакуумі, що підриває здатність проводити вільні і чесні вибори та дотримуватися демократичних принципів свободи вибору. Кодекс практики дезінформації⁵⁰, схвалений в жовтні 2018 р., не вирішив проблему забезпечення прозорості фінансування політичної реклами в Інтернеті, оскільки закріплені ним механізми протидії дезінформації спираються на систему саморегульованої прозорості та добровільності.

Основними невирішеними проблемами протидії непрозорому фінансуванню політичної Інтернет-реклами, спрямованої на нав'язування дезінформаційних смислів, в ЄС є: (1) неможливість відстежити грошові потоки, тобто на підтримку якого саме політичного актора спрямовується політична реклама; (2) рекламні послуги, що надаються потужними Інтернет-платформами, можуть набувати величезної варіативності форм які об'єднуються в ехокамери, в яких кожен громадянин «зчитує» власну реальність; (3) основою бізнес-моделі політичної Інтернет-реклами є використання алгоритмів, що програмують на привернення уваги швидше сенсаційного, екстремістського чи деструктивного вмісту, ніж вмісту, розробленого для досягнення широкого консенсусу, що є традиційною основою демократичних дискусій; (4) варіативність означення політичної реклами, зокрема як політичної реклами політиків в їх офіційних передвиборчих кампаніях, та реклами на політичну тематику, яка не обов'язково пов'язана з певною політичною кампанією чи особою. Вирішення цих проблем потребує застосування гармонізованого загальноєвропейського підходу до спеціального виборчого законодавства, пов'язаного з фінансуванням політичної реклами, який має спиратися на кращі, хоча і поодинокі, практики обмеження політичної реклами, що фінансується іноземними донорами (Нідерланди, 2021⁵¹).

Проблеми протидії політичній рекламі, означені вище, характерні й для новинних Інтернет-ЗМІ, що фінансуються іноземними донорами. Поміж них найбільш помітним і виразним є приклад австрійської ультраправої партії FPÖ, медіа-діяльність якої фінансувалася Російською Федерацією, і як наслідок, активна позиція партії на рівні інституцій ЄС щодо припинення санкцій проти Росії.

Для вирішення проблеми прихованого іноземного фінансування політичної діяльності в ЄС, яке спотворює демократичні смисли електоральної участі громадян країн-членів необхідно, по-перше, здійснити оцінку ефективності всіх існуючих заходів ЄС та національних держав з метою виявлення прогалин та найкращих практик протидії фінансової підтримки дезінформації; по-друге, формувати групи національних експертів, здатних здійснювати постійний моніторинг фінансування політичної діяльності та оцінку застосування європейських принципів на національному рівні; по-третє, вдосконалити правовий регламент фінансування політичних партій в частині прав та обов'язків третіх країн та виробити відповідні загальноєвропейські стандарти, обов'язкові для всіх країн-членів ЄС; по-четверте, чітко розмежувати на рівні третіх сторін тих, хто прагне безпосередньо впливати на виборчі процеси та їх результати та тих, хто бере участі у публічних дебатах на законній основі, публічно та відкрито; по-п'яте, передбачити ризики у фінансуванні політичної діяльності з боку іноземних держав, які виникають внаслідок використання обігу криптовалюти.

⁴⁹ IDEA (2019), Are There Limits on Online Media Advertising Spending in Relation to Election Campaigns? URL: <https://www.idea.int/data-tools/question-view/284602>.

⁵⁰ European Comision (2019), Code of Practice on Disinformation, URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>.

⁵¹ Cerulus L. (2021), Dutch Parties Reject Foreign Money For Election Ads. Political Parties Pledged To Avoid Unethical Microtargeting of Voters, URL: <https://www.politico.eu/article/dutch-parties-reject-foreign-ad-money-for-election-campaigning/>.

Висновки. Результатом аналізу особливостей процесу формування політики захисту електоральної моделі політичної участі від дезінформаційних впливів в Європейському Союзі було встановлено, що її зміст визначається синтезом трьох складових: (1) інформаційної, яка об'єднує функціонування прозорої та підзвітної онлайн-екосистеми, розвиток освіти та медіаграмотності, підтримки якісної журналістики як джерела формування/оновлення/ трансформації мотивації електоральної участі громадян країн-членів ЄС; (2) інституційної – безпека виборчих процесів та стабільного функціонування інституту виборів як простору реалізації електорального вибору громадян країн-членів ЄС; (3) безпекової – протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам дезінформації, що спотворюють та викривлюють електоральний вибір, засобами стратегічних комунікацій. Ефективність вироблення політики протидії дезінформації забезпечується її демократичною процедурою, яка передбачала залучення експертного середовища (HLEG), проведення широких публічних консультацій щодо впливу дезінформації на характер політичних процесів та соціологічного опитування в країнах-членах ЄС.

Інструменти та види поширення дезінформації, які використовуються третіми сторонами визначили необхідність законодавчого регулювання процесу виявлення та видалення дезінформаційного вмісту повідомлень в соціальних мережах та мережі Інтернет; вироблення моделі скоординованих дій на рівні ЄС щодо боротьби з гібридними загрозами; визначення характеру та рівня залежності ЄС від іноземних технологій у ланцюгах критичної інфраструктури; означення шляхів посилення внутрішньої безпеки на рівні інституцій ЄС; розробки системи інструментів протидії дезінформаційним кампаніям з боку третіх країн та європейських суб'єктів й інституцій, які створюються для впливу на громадську думку громадян країн-членів ЄС. Одним з результатів вироблення політики протидії дезінформації є чітке означення невирішеної проблеми, на яку мають бути спрямовані політичні та дискурсивні практики – приховане іноземне фінансування політичної діяльності в ЄС, яке спотворює демократичні смисли електоральної участі громадян країн-членів.

References

1. Allcott H., Gentzkow M. (2017), Social Media and Fake News in the 2016, *Election Journal of Economic Perspectives*, Vol.31(2), p. 211–236.
2. Castells M. (2009), *Communication Power*, Oxford University Press, Oxford.
3. Cerulus L. (2021), Dutch Parties Reject Foreign Money For Election Ads. Political Parties Pledged To Avoid Unethical Microtargeting of Voters, URL: <https://www.politico.eu/article/dutch-parties-reject-foreign-ad-money-for-election-campaigning/>.
4. Chomsky N. (2002), *Media Control*, Seven Stories Press, New York.
5. Cooke N. A. (2017), Post-Truth, Truthiness, and Alternative Facts: Information Behavior and Critical Information Consumption for a New Age, *Library Quarterly: Information, Community, Policy*, Vol. 87(3), p. 211–221.
6. Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs (2020), Institutions and Foreign Interferences, URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/655290/IPOL_STU\(2020\)655290_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/655290/IPOL_STU(2020)655290_EN.pdf).
7. EEAS10 (2021), Questions and Answers about the East StratCom Task Force, URL: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/-questions-and-answers-about-the-east->.
8. Eur-Lex (2018), Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Tackling Online Disinformation: a European Approach. COM/2018/236 final, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0236>.
9. Eurobarometer (2018), Special Eurobarometer 477. First results. Democracy and elections. Fieldwork September 2018, URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2198>.
10. European Commission (2019), Code of Practice on Disinformation, URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>.
11. European Commission (2016), Brussels, 14.9.2016. SWD(2016) 301 final. PART 1/3. Accompanying the Document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on copyright in the Digital Single Market and Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying Down Rules on the Exercise of Copyright and Related Rights Applicable to

Certain Online Transmissions of Broadcasting Organisations and Retransmissions of Television and Radio Programmes {COM (2016) 593} {COM (2016) 594} {SWD (2016) 302}, URL: http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=17211.

12. European Commission (2016), Media Pluralism and Democracy: Outcomes of the 2016 Annual Colloquium on Fundamental Rights, URL: https://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-50/2016-fundamental-colloquium-conclusions_40602.pdf.

13. European Commission (2016), Public Consultation on the Role of Publishers in the Copyright Value Chain and on the «Panorama Exception». Opening: 23 March 2016. Closing: 15 June 2016, URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/consultations/public-consultation-role-publishers-copyright-value-chain-and-panorama-exception>.

14. European Commission (2016), Regulation 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the Protection of Natural Persons with Regard to the Processing of Personal Data and on the Free Movement of Such Data, and Repealing Directive 95/46/EC, URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XC0417\(08\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XC0417(08)&from=EN).

15. European Commission (2018), A multi-dimensional approach to disinformation Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation, URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>.

16. European Commission (2018), Communication From the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Tackling Online Disinformation: a European Approach. Brussels, 26.4.2018. COM/2018/236 final, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0236&from=EN>.

17. European Council (2015), Brussels, 20 March 2015 (OR. en). EUCO 11/15. CO EUR 1 CONCL 1. Cover Note, URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/21888/european-council-conclusions-19-20-march-2015-en.pdf>.

18. European Parliament (2020), Committees. Special Committee on Foreign Interference in All Democratic Processes in the European Union, Including Disinformation. INGE(2020)0923_1. Draft Agenda. Meeting Wednesday 23 September 2020, 14.00–18.00 (constitutive meeting) Brussels, Room: Paul-Henri Spaak (3C050), URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/INGE/DV/2020/09-23/1213785EN.pdf.

19. European Parliament 2019–2024 (2019), P9_TA(2019)0031 Foreign Electoral Interference and Disinformation in National and European Democratic Processes. European Parliament Resolution of 10 October 2019 on Foreign Electoral Interference and Disinformation in National and European Democratic Processes (2019/2810(RSP)), URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0031_EN.pdf.

20. European Parliament 2019–2024 (2020), 17.12.2020. Working Document on the State of the Foreign Interference in the European Union, Including Disinformation Special Committee on Foreign Interference in all Democratic Processes in the European Union, Including Disinformation Rapporteur: Sandra Kalniete, URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/INGE/DT/2021/01-11/1220809EN.pdf.

21. European Parliament 2019–2024 (2020), E-Meeting for Committees. INGE. Agenda: December 2, 2020, URL: <https://emeeting.europarl.europa.eu/emeeting/committee/en/agenda/202012/INGE>.

22. European Parliament 2019–2024 (2020), E-Meeting for Committees. INGE. Agenda: February 1, 2021, URL: https://emeeting.europarl.europa.eu/emeeting/committee/en/agenda/202102/INGE?meeting=INGE-2021-0201_1&session=02-01-16-15.

23. European Parliament 2019–2024 (2020), P9_TA(2020)0161 Setting up a Special Committee on Foreign Interference in all Democratic Processes in the European Union, Including Disinformation, and Defining Its Responsibilities, Numerical Strength and Term Of Office. European Parliament Decision of 18 June 2020 on Setting up a Special Committee on Foreign Interference in all Democratic Processes in the European Union, Including Disinformation, and Defining its Responsibilities, Numerical Strength and Term of Office (2020/2683(RSO)), URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0161_EN.pdf.

24. European Parliament 2019–2024 (2020), Rules of Procedure. 9th Parliamentary Term. June 2020, URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-9-2020-06-30_EN.pdf.

25. European Parliament 2019–2024 (2020), Special Committee on Foreign Interference in all Democratic Processes in the European Union, including Disinformation. 4.3.2021. Working Document on Covert Funding of Political Activities by Foreign Donors Special Committee on Foreign Interference in all Democratic Processes in the European Union, Including Disinformation Rapporteur: Sandra Kalniete, URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/INGE-DT-689654_EN.pdf.
26. GMF (2020), Covert Foreign Money: Financial Loopholes Exploited by Authoritarians to Fund Political Interference in Democracies. August 18, 2020, URL: <https://www.gmfus.org/publications/covert-foreign-money-financial-loopholes-exploited-authoritarians-fund-political>.
27. IDEA (2019), Are There Limits on Online Media Advertising Spending in Relation to Election Campaigns? URL: <https://www.idea.int/data-tools/question-view/284602>.
28. Joint Declaration on Freedom of Expression and “Fake News”, Disinformation and Propaganda. FOM.GAL/3/17 3 March 2017. Original: English, URL: <https://www.osce.org/files/documents/6/8/302796.pdf>.
29. Keyes R. (2004), *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*, St. Martin's Press, New York.
30. Klein D., Wueller J. (2017), Fake News: A Legal Perspective, *Journal of Internet Law*, Vol. 20(10), p. 6–13.
31. Lazer D. M. J. et al. (2018), The science of fake news, *Science*, Vol. 359(6380), p. 1094–1096.
32. Loi pour la confiance dans la vie politique, 15 September 2017 (2017), URL: https://www.lemonde.fr/politique/article/2017/08/09/les-projets-de-loi-sur-la-moralisation-de-la-vie-politique-definitivement-adoptes-par-le-parlement_5170678_823448.html.
33. Nardelli A. (2019), Revealed: The Explosive Secret Recording That Shows How Russia Tried To Funnel Millions To The “European Trump”, URL: <https://www.buzzfeednews.com/article/albertonardelli/salvini-russia-oil-deal-secret-recording?origin=web-hf>.
34. Phillips A. (2015), *Journalism in Context: Practice and Theory for the Digital Age*, Routledge, London.
35. Revealed: How Britain First Disguised the Source of a £200,000 Donation (2019), URL: <https://www.vice.com/en/article/43jzbp/britain-first-donations-shell-company-investigation>.
36. Shaping Europe's Digital Future (2018), Consultation Results. 26 April 2018. Synopsis Report of the Public Consultation on Fake News and Online Disinformation, URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/synopsis-report-public-consultation-fake-news-and-online-disinformation>.
37. World Economic Forum (2014), Top 10 trends of 2014: 10. The Rapid Spread of Misinformation Online, URL: http://reports.weforum.org/outlook-14/top-ten-trends-category-page/10-the-rapid-spread-of-misinformation-online/?doing_wp_cron=1618740174.9971740245819091796875.
38. Zielonka J. (2015), *Media and Politics in New Democracies: Europe in a Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford.